

Lees- en Dyslexieprotocol – januari 2014 - van Jenaplanschool Wittevrouwen

---

Inleiding

Omdat Jenaplanschool Wittevrouwen het van groot belang vindt dat het voor ouders, leerkrachten en andere belangstellenden duidelijk is hoe dyslectische kinderen begeleid worden op onze school hebben wij met ons team een dyslexiebeleid vastgesteld. Dit document is daarvan de weerslag.

Dyslexie

Effectief lees- en spellingsonderwijs, waarbij problemen vroegtijdig worden gesignaleerd en aangepakt, kunnen lees- en spellingsproblemen bij een groot deel van de leerlingen voorkomen. Toch zullen er altijd leerlingen zijn die, ondanks goed leesonderwijs met aandacht voor verschillen tussen leerlingen (zorgniveau 1), intensivering met extra instructie- en oefentijd (zorgniveau 2) en inzet van specifieke lees- en spellingsinterventies (zorgniveau 3), problemen met lezen/spellen blijven houden: dit zijn leerlingen bij wie mogelijk sprake is van dyslexie. Ongeveer 4% van de leerlingen wordt gezien als dyslectisch (Blomert, 2006). Dit betekent dat er in elke groep gemiddeld één leerling zit met zodanige ernstige lees- / spellingsproblemen, dat (te zijner tijd) dyslexie kan worden vastgesteld.

Wat is Dyslexie

In Nederland worden officieel de volgende definities van dyslexie gehanteerd:

“Dyslexie is een stoornis die gekenmerkt wordt door een hardnekkig probleem met het aanleren en het accuraat en/of vlot toepassen van het lezen en/of spellen op woordniveau.” (Stichting Dyslexie Nederland, 2008.)

&

“Dyslexie is een specifieke lees- en spellingsstoornis met een neurobiologische basis, die wordt veroorzaakt door cognitieve verwerkingsstoornissen op het raakvlak van fonologische en orthografische taalverwerking. Deze specifieke taalverwerkingsproblemen wijken proportioneel af van het overige cognitieve, en m.n. taalverwerkingsprofiel en leiden tot een ernstig probleem met het lezen en spellen van woorden ondanks regelmatig onderwijs. Dit specifieke lees- en spellingsprobleem beperkt in ernstige mate een normale educatieve ontwikkeling, die op grond van de overige cognitieve vaardigheden geïndiceerd zou zijn.”(Blomert, 2006.)

Bij leerlingen met dyslexie is er sprake van een flinke lees- en/of spellingsachterstand. Deze achterstand blijkt uit een onvolledige en/of moeizame automatisering van het lees- en/of spellingsproces ondanks goed onderwijs. Sommige kinderen met leesproblemen lopen de achterstand weer in na een periode van effectieve begeleiding. Bij kinderen met dyslexie blijft er altijd een zekere achterstand bestaan, ook na systematische hulp. Dit verschijnsel noemen we 'didactische resistentie'. Didactische resistentie kan worden aangetoond wanneer een leerling niet of nauwelijks vooruitgang boekt gedurende een half jaar intensieve leesbegeleiding (d.w.z. ten minste drie keer per week gedurende 20 minuten met behulp van een aantoonbaar effectieve aanpak). Dyslexie gaat dus nooit helemaal over. De mate waarin een kind er last van heeft, is afhankelijk van zijn leeftijd, het onderwijsaanbod en zijn intellectuele mogelijkheden om de lees- en/of spellingsproblemen te compenseren.

Dyslexie is een complex probleem dat invloed heeft op het algeheel functioneren van een leerling. Het komt voor binnen alle vormen van onderwijs, alle niveaus van intelligentie en is onafhankelijk van de sociaaleconomische achtergrond. Wel komt dyslexie vaker voor bij jongens dan bij meisjes. In de meeste gevallen is er sprake van een probleem op het gebied van de verwerking van klanken (fonologische verwerking) en de toegankelijkheid van taalkennis in de hersenen. Dyslectici hebben last van decodeerproblemen. Hiermee bedoelen we dat het omzetten van een geschreven letterreeks in de corresponderende klankcode problemen oplevert. Mensen met dyslexie hebben moeite met lezen, spellen, schrijven en vaak ook met rekenen (Peer, 2000).

Problemen bij Lezen, Spelling, Schrijven

Lezen

De leesproblemen van kinderen met dyslexie vallen het meest op bij hardop lezen. Sommige kinderen hebben een traag leestempo en lezen de woorden spellend of haperend. Andere kinderen hebben een hoog leestempo, maar maken daarbij veel fouten door te raden. Er kan ook sprake zijn van een combinatie van beide.

Spelling

Kinderen met dyslexie maken langdurig veel spellingsfouten en hebben, om dat te voorkomen, veel steun nodig van spellingsregels. Het kan zijn dat ze één bepaald woord op een bladzijde op verschillende manieren spellen. Kinderen met dyslexie proberen vaak de spelling van specifieke woorden te onthouden. Dit is een enorme belasting voor het geheugen. Bovendien beklijft de kennis meestal niet, omdat ze het op een ongestructureerde manier in het geheugen opslaan.

Schrijven

Kinderen met dyslexie schrijven vaak onleesbaar en maken veel doorhalingen. Bij kinderen die wel leesbaar schrijven, valt het trage schrijftempo op.

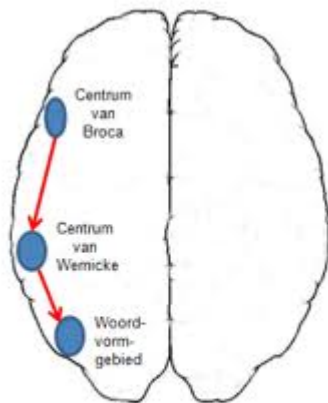
Mogelijke vakspecifieke moeilijkheden voor leerlingen met dyslexie	
Gebied	Moeilijkheid
Rekenen	<ul style="list-style-type: none"> • Moeite met snel rekenen en onthouden van symbolen. • Omdraaien van getallen boven de tien. • Problemen met volgordes. • Leesfouten bij vraagstukken die woorden bevatten
Leren	<ul style="list-style-type: none"> • Beperkt arsenaal van leerstrategieën. • Trage verwerking van (talige) informatie als gevolg van een algemeen automatiseringsprobleem. De prestaties nemen zichtbaar af bij dubbeltaken en werken onder tijdsdruk. Dit valt het meest op in toets-situaties. • Niet begrijpen van complexe vragen, terwijl ze het antwoord wel weten. Dit komt omdat dyslectici moeite hebben met het plannen en vasthouden van de volgorde van denkstappen. • Moeite met het onthouden van meervoudige instructies, terwijl ze de afzonderlijke taken wel kunnen uitvoeren. Dit heeft te maken met het feit dat dyslectici vaak een beperkt korte termijngeheugen hebben. • Moeite met het onthouden of ophalen van namen uit het geheugen. • Moeite met het overschrijven van het bord en het (snel) opschrijven van informatie die wordt gedikteerd door de leerkracht. • Woordvindings-problemen.

Uit Protocol Leesproblemen en Dyslexie 2011

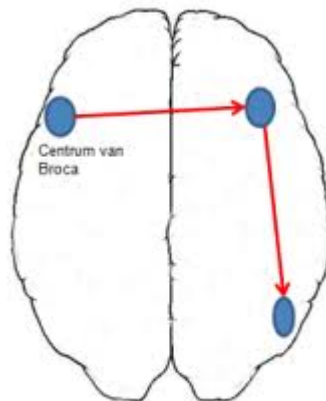
Oorzaken van dyslexie

De precieze oorzaak van dyslexie is nog niet helemaal bekend, maar wel is duidelijk dat het zich afspeelt in de hersenen.

Via functionele MRI-scans is aangetoond dat mensen doorgaans voor het lezen en schrijven drie gebieden in het linkerdeel van de hersenen gebruiken. Deze gebieden staan in directe wederzijdse verbinding met elkaar en zijn elk voor een deel van de taalverwerking verantwoordelijk. Vooraan, in het Centrum van Broca, vindt onder andere de analyse van woorden plaats, maar ook de articulatie en het spreken. Achterin, in het Centrum van Wernicke en het Woordvormgebied, komt alle informatie samen en wordt onder andere opgeslagen hoe een woord eruitziet, hoe het klinkt en wat het betekent. Figuur A. geeft een indruk van welke gebieden in de linkerhersen helft dit zijn. Deze gebieden worden tijdens het lezen en informatie verwerken dan ook geactiveerd.

Figuur A. Doorsnee lezer

Figuur B. Dyslectische lezer

Men denkt dat dit voor dyslectici niet geldt. De verbindingen tussen deze 3 gebieden in de linkerhersenhalft bij dyslectici werken niet samen. Alleen het Centrum van Broca, waar de woordanalyse en spraak is gelokaliseerd, wordt geactiveerd. Het Centrum van Wernicke en het Woordvormgebied vertonen geen enkele activiteit. Bij dyslectici ontstaat vanuit en naar het Centrum van Broca mogelijk een alternatieve route in de hersenen voor het opslaan en terugvinden van de betekenis van woorden die via de rechterhersenhalft loopt. Zie Figuur B.

Wat doen de beide hersenhalften?

Van de rechterhersenhalft is bekend dat deze verantwoordelijk is voor onder andere onze verbeelding, de intuïtie, het onderbewustzijn, onze creativiteit, het leggen van verbanden, het meerdere dingen tegelijk kunnen doen en het snel kunnen scannen en verwerken. Dat zijn hele andere eigenschappen dan die eigenschappen waarvoor de linkerhersenhalft verantwoordelijk is, namelijk het logische redeneren, het helder bewustzijn, systematiek en het scheiden van informatie.

Gevolgen voor het dyslectische denken

Een niet-dyslecticus heeft dus direct toegang tot de vorm, betekenis en uitspraak van woorden. De dyslecticus heeft dat niet en moet daar via zijn rechterhersenhalft achter komen, dus via het maken van beelden, het leggen van verbanden en structuren, het hebben van allerlei associaties. Dit toont ook de voorliefde van dyslectici voor het uitgebreid redeneren, het denken in beelden, het leggen van verbanden, het probleemoplossende en kritische denken. Omdat er in korte tijd zoveel (bijkomende) informatie wordt verwerkt, hebben dyslectici in het algemeen vaak moeite om in een paar zinnen te vertellen wat zij bijvoorbeeld hebben gelezen.

Erfelijkheid

Het staat vast dat bij dyslexie sprake is van een erfelijke factor. Een kind dat één ouder heeft met dyslexie, heeft 40 % kans er ook aanleg voor te hebben. Bij twee dyslectische ouders ligt dit percentage rond de 80%. Maar de genetische aanleg is zeker niet alles bepalend, want ook een kind zonder dyslectisch familielid kan dyslexie hebben.

Gevolgen van dyslexie

Ernstige lees- en/of spellingsproblemen kunnen grote gevolgen hebben voor de betreffende leerling. Een laag leestempo (met of zonder veel leesfouten) leidt soms tot problemen met begrijpend lezen. Hiermee hangt samen dat leerlingen minder lezen, doordat het lezen veel moeite kost, waardoor de ontwikkeling van de (lees)woordenschat kan achterblijven.

Evenzo geldt dat moeite met spelling het schrijven van teksten, waarin een idee of verhaallijn uiteen wordt gezet, belemmert. De problemen van dyslectische kinderen zullen echter vaak niet beperkt blijven tot problemen met lezen en schrijven. Dyslexie heeft invloed op het cognitieve functioneren, op de informatieverwerking en – als ze op school niet op tijd wordt onderkend –

op de sociaal-emotionele ontwikkeling. Lees- en of spellingsproblemen kunnen voor de nodige frustratie zorgen. Deze frustratie kan tot uiting komen in emotionele- of gedragsproblemen. Een leerling kan zich bijvoorbeeld schamen voor zijn lees- en of spellingsproblemen en teruggetrokken gedrag gaan vertonen of zijn/haar problemen verbloemen door probleemgedrag. Niet goed kunnen lezen en spellen heeft invloed op het gevoel van eigenwaarde en kan ertoe leiden dat de lees- en schrijfmotivatie van de leerling afneemt.

Wanneer komt een leerling in aanmerking voor een dyslexieonderzoek

Vanaf 2013 kunnen alle kinderen in het basisonderwijs die 7 jaar of ouder zijn, voor vergoeding van dyslexiezorg in aanmerking komen. Vergoeding van dyslexiezorg voor leerlingen op de basisschool is mogelijk onder bepaalde voorwaarden. Grondslag voor de vergoeding vormen de Protocollen Diagnostiek en Behandeling van Dyslexie. Wij werken op de Jenaplanschool Wittevrouwen geprotocolleerd. De meest recente informatie over de vergoedingsregeling dyslexie is te vinden op www.masterplandyslexie.nl

School is Poortwachter

Om te voorkomen dat te veel basisschoolleerlingen met lees- en/of spellingproblemen aangemeld worden voor dyslexieonderzoek binnen de vergoeding via de zorgverzekering, heeft de school de functie van poortwachter. Dat betekent dat de school bepaalt en bekijkt welk kind voor evt. onderzoek in aanmerking komt.

Leerling-dossier

De school stelt een leerling-dossier(dyslexiedossier) samen om het vermoeden van dyslexie te onderbouwen. Dit dossier bevat een overzicht van resultaten van lees- en spellingtoetsen van het leerlingvolgsysteem én een beschrijving van de geboden hulp. Op Jenaplanschool Wittevrouwen werken wij volgens het *Protocol Leesproblemen en Dyslexie 2011*

E/ V-scores

Een leerling kan worden doorgestuurd naar de zorg wanneer hij/ zij tot de zwakste 10% behoort wat betreft lezen of wanneer hij/zij tot de zwakste 16% op lezen én de zwakste 10% op spelling behoort. Concreet betekent dit dat leerlingen met een E/V-score op lezen en leerlingen met een lage D/IV-score op lezen en een E/V-score op

spelling_ mits vastgesteld op minimaal drie opeenvolgende meetmomenten én na aanbod van extra zorg/specifieke interventies (die zijn beschreven in minimaal 3 handelingsplannen)_ kunnen worden doorgestuurd voor een onderzoek. Wanneer er sprake is van 'enkelvoudige ernstige dyslexie' komt een leerling in aanmerking voor vergoede zorg. Onderzoek kan op z'n vroegst plaatsvinden vanaf eind groep 3/ begin groep 4.

Rol ouders

Ouders dienen hun kind aan te melden bij een dyslexiebehandelaar voor diagnose en behandeling. De behandelaar beoordeelt op basis van het dossier of het vermoeden van ernstige dyslexie voldoende is onderbouwd om tot diagnostiek en behandeling over te kunnen gaan. Met andere woorden: de inspanningen van de school, samengevat in het leerling-dossier (dyslexiedossier) en het deskundig oordeel van de deskundige zijn bepalend voor een vergoeding voor dyslexieonderzoek en/ of dyslexiebehandeling. De dyslexiebehandeling geldt als geoorloofd verzuim, waarvoor de school vrij mag geven.

Leesprotocol

Jenaplanschool Wittevrouwen werkt volgens het *Protocol Leesproblemen en Dyslexie* 2011. Door het protocol te volgen, wordt er tijdig een dyslexiedossier aangelegd bij een leerling met een vermoeden van dyslexie. Zo voldoet een leerling tijdig aan de criteria en kan onderzoek en eventuele behandeling snel volgen. Het kan ook zijn dat er een dyslexiedossier aangelegd wordt, maar dat door de juiste interventies de leerling toch betere resultaten behaalt en waardoor kan het dossier gesloten kan worden.

Aanpassingen op school

Als er een dyslexieverklaring wordt afgegeven worden er op school samen met ouders, leerkrachten en intern begeleider afspraken gemaakt hoe er op school wordt omgegaan met dyslexie in de klas. Het beleid bij het maken van CITO toetsen door dyslectische kinderen wordt duidelijk omschreven in het toetshandboek. Dit toetshandboek wordt voor aanvang van de toetsperiode overhandigd aan de leerkrachten.

Geen vergoeding

Wanneer een leerling niet voldoet aan de criteria die zijn beschreven onder het kopje 'E scores' , d.w.z. leerlingen die niet aan de criteria 'enkelvoudig' en 'ernstig' voldoen, kunnen desondanks wel dyslectisch zijn. Zij komen dan alleen niet in aanmerking voor de vergoedingsregeling maar mogen dan wel gebruik maken van compensatiemiddelen (zie bijlage 1). Voor deze leerlingen bestaan andere mogelijkheden voor gedeeltelijk of volledige vergoede hulp. Voor meer informatie verwijzen we naar www.stichtingdyslexienederland.nl, www.balansdigitaal.nl of www.masterplandyslexie.nl

Groep 1 en 2

Voordat kinderen naar school gaan weten zij al dat woorden een betekenis hebben. Ook weten ze dat je van losse woorden zinnen kunt maken en dat je zinnen kunt opdelen in losse woorden. Rond hun 3^e jaar gaan kinderen de klankstructuur van taal 'doorzien' en kunnen zij van losse lettergrepen langere woorden maken. Deze voorschoolse periode noemen we *ontluikende geletterdheid*.

Vanaf groep 1 leert een kind eigenlijk al 'lezen'. Kinderen ontdekken dat gesproken woorden uit losse klanken bestaan. Dit heet het *fonemisch bewustzijn*. Ook wordt in deze periode het rijmproces opgestart. Regelmatig wordt spelenderwijs gewerkt met letters. In groep 2 wordt geoefend met het in stukjes hakken (analyseren) van woorden en het samenvoegen (synthetiseren) van klanken tot woorden, dit heet het *fonologisch bewustzijn* (bijvoorbeeld: m-aa-n=maan / s-o-k=sok).

Tegen het einde van groep 2 ontdekken kinderen dat gesproken woorden uit losse klanken bestaan ('b' is de eerste letter van boek, maar ook van Bart en van bal). Een goed ontwikkeld fonemisch en fonologisch bewustzijn is een belangrijke voorwaarde voor het leren lezen in groep 3. Ook wordt het taalbewustzijn gestimuleerd door kleuters op een speelse manier ervaring te laten opdoen met boeken en verhalen (bijvoorbeeld middels voorlezen, laten navertellen), kennis te laten maken met geschreven taal (bijvoorbeeld door woorden in de groep op te hangen bij een thema, voorwerp of de letter van de week) en door letterkennis op te bouwen (bijvoorbeeld middels het letter-groeiboekje).

Leesproblemen in groep 1 en 2

In groep 1 en 2 kan natuurlijk nog niet worden gesproken over leesproblemen. Er kunnen al wel tekenen zijn die wijzen op problemen bij het voorbereidend lezen. Bijvoorbeeld als kinderen totaal niet geïnteresseerd zijn in letters en op geen enkele manier bezig zijn met taal. Het kan een aanwijzing zijn als kinderen de namen van hun klasgenootjes niet kunnen onthouden, versjes niet kunnen meezingen of niet kunnen rijmen. Ook het niet kunnen benoemen van de kleuren of andere symbolen kan een aanwijzing vormen. Dit hoeven echter geen voorboden van dyslexie te zijn, maar kinderen bij wie het bovengenoemde wordt gesignaleerd hebben wel een groter risico op het ontwikkelen van dyslexie. Zij worden goed in de gaten gehouden. En wanneer er dyslexie in de familie voorkomt, is de kans op dyslexie bij het kind meer aanwezig.

Waar letten de leerkrachten van groep 1 en 2 op ?

Op Jenaplanschool Wittevrouwen gebruiken wij in de groepen 1 en 2 het leerlingvolgsysteem KIIJK. Dit bevat een groot aantal items op het gebied van taalverwerving, te denken valt aan rijmen; begin- midden- en eindklank herkennen; letterachtige vormen schrijven; pictogrammen kunnen lezen enz. Deze worden op de voet gevolgd. Elk half jaar bekijken wij de ontwikkeling van uw kind. Dit wordt gedaan als uw kind 4,5- 5- 5,5 - en 6 jaar oud is.

In de groepen 1 en 2 maken wij op de Jenaplanschool Wittevrouwen gebruik van de methode Kleuterplein. Midden en eind groep 2 wordt de CITO Taal voor Kleuters en CITO Beginnende Geletterdheid afgenomen. Hiermee wordt een mogelijke uitval in het leerproces gesignaleerd. Risicokinderen of kinderen die uitvallen, worden door de leerkracht extra begeleid. Ook aan kinderen die in groep 2 al interesse hebben in letters en lezen wordt aandacht besteed in de vorm van leesspelletjes en allerlei oefeningen die te maken hebben met letterkennis en voorbereidend lezen. Sommige kinderen leren al lezen in groep 2.

Risicokinderen in groep 1 en 2 t.a.v. leesproblemen/ eventueel vermoeden van dyslexie:

- Kinderen met dyslexie in de familie
- Kinderen met spraak/ taal problemen
- Kinderen uit een taalarme omgeving
- Kinderen die meertalig worden opgevoed
- Kinderen met gehoorproblemen

Streefdoelen eind groep 2:

85% scoort minimaal een C III op de CITO toetsen Taal voor Kleuters en Beginnende Geletterdheid

Indien de leerkracht bij een kind vermoedens heeft van dyslexie, wordt na overleg met de intern begeleider een **Dyslexiedossier** aangelegd.

Dit houdt in dat de leerkracht:

- de lijsten invult en onderzoeken afneemt uit het: *Protocol Leesproblemen en Dyslexie , Expertisecentrum Nederland 2011*. Dit onderzoek wordt in januari en juni afgenomen.
- (preventieve) interventies inzet.
- de ouders op de hoogte brengt van het vermoeden van dyslexie en de ingezette interventies.
- aan het einde van groep 2 het dyslexiedossier uitgebreid overdraagt aan de leerkracht van groep 3. Zo wordt de beginsituatie van het kind vastgelegd voor de aanvang van groep 3.

Groep 3

In groep 3 gebruiken wij op Jenaplanschool Wittevrouwen de leesmethode Veilig Leren Lezen. In het eerste halfjaar ligt de nadruk op het aanleren van alle klank-tekens koppelingen (letterkennis) en leeshandelingen die nodig zijn om van die letters woorden te maken en terug te lezen (hakken en plakken). Kinderen leren ook woorden schrijven als ondersteuning van het lezen. Rond Kerst kennen de kinderen de meeste letters. Ze kunnen klankzuivere woorden lezen en schrijven zoals: 'tak' en 'pot'.

In de 2^e helft van groep 3 leren de kinderen onder andere woorden met medeklinkerclusters zoals: k-a-st, meerlettergrepige woorden zoals: zak-mes en woorden eindigend op- eer, -oor en – ieuw. De nadruk ligt in deze periode op het

toenemen van de leessnelheid, het nauwkeurig lezen, handschriftontwikkeling en spellingsvaardigheid.

Tijd voor lezen per week:

- 420 minuten taal/leesonderwijs met de methode Veilig Leren Lezen (minimaal 5 kwartier lezen per dag)
- 60 minuten voorlezen en gevarieerde activiteiten rond boeken in samenhang met woordenschatontwikkeling
- 60 minuten extra tijd voor risicolezers per groep

Leesproblemen in groep 3

Bij de herfstsignalering van groep 3 (in oktober/november) is het moment aangebroken om te beoordelen of het leesonderwijs bij alle kinderen aanslaat. We maken hiervoor gebruik van de toetsen uit de methode Veilig Leren Lezen. Dit is een belangrijk moment voor leerkracht en ouders.

Waar letten de leerkrachten van groep 3 op ?

In groep 3 toetst de leerkracht diverse onderdelen van de leesontwikkeling. De toetskalender voor groep 3 bestaat uit drie meetmomenten en een tussenmeting. De drie meetmomenten hebben tot doel om de vooruitgang van alle leerlingen, waaronder de zwakke lezers en spellers- in kaart te brengen. Deze toetsmomenten zijn:

1^e de Herfstsignalering (oktober/ november),

2^e de medio CITO ronde (januari)

3^e de eind CITO ronde (mei/ juni).

4^e leerlingen die op de medio CITO ronde tussen de D/ IV en E/ V scores, is er een extra (tussen) toetsmoment (rond eind maart/ begin april).

Risicokinderen in groep 3 t.a.v. leesproblemen/ eventueel vermoeden van dyslexie:

- Kinderen die laag scoren op fonemisch bewustzijn
- Kinderen die onvoldoende letters kennen
- Kinderen die een extra kleuterjaar hebben gehad
- Kinderen die niet geïnteresseerd zijn in activiteiten die met taal en lezen te maken hebben

Toets moment 1- Rond oktober = Hoofdmeting 1(Herfstsignalering)

Rond de herfstvakantie toetst de leerkracht de leesontwikkeling van ieder kind met een aantal individuele toetsen, die aansluiten bij de methode Veilig Leren Lezen. In het Protocol Leesproblemen en Dyslexie zijn methode specifieke herfstsignaleringen uitgewerkt voor de methode Veilig Leren Lezen. Dit is het moment om te beoordelen of het leesonderwijs aanslaat. Op basis van de toetsresultaten en observaties bepaalt de leerkracht in samenspraak met de intern begeleider bij welke leerlingen het lees- en of spellingonderwijs geïntensiveerd moet worden. Voor een deel van de leerlingen is uitbreiding van de instructie en oefentijd (zorgniveau 2) voldoende. Andere kinderen zijn gebaat bij verdere intensivering met behulp van specifieke

interventie (zorgniveau 3). Op dat moment start ook het bijhouden of aanmaken van het **Dyslexiedossier** van het kind.

De *Herfstsignalering* omvat de volgende onderdelen:

- Lettertoets: letters benoemen (aantal goed + tijd).
- Fonemendictee: letters opschrijven.
- Synthesewoorden: methodewoorden, wisselwoorden (woorden uit de methode, maar met een letter verschil), nieuwe woorden.
- Tekst lezen.
- Auditieve synthese en auditieve analyse toets.
- Veilig en Vlot kern 3.

Bij alle leerlingen wordt de toetsprocedure gevolgd volgens de toetskalender die wij op Jenaplanschool Wittevrouwen hanteren.

Als de leesontwikkeling van het kind van groep 3 achterblijft, zal de leerkracht ingrijpen (interventie) met extra begeleiding en oefening. Het kan zijn dat de leerkracht ook de hulp van de ouders inroept bij de extra begeleiding en oefening thuis. Ouders en intern begeleider worden door de leerkracht op de hoogte gebracht.

Indien de leerkracht bij een kind vermoedens heeft van dyslexie wordt na overleg met de intern begeleider een **Dyslexiedossier** aangelegd.

Dit houdt in dat de leerkracht:

- de lijsten invult en onderzoeken afneemt uit: *Protocol Leesproblemen en Dyslexie, Expertisecentrum Nederland*.
- (preventieve) interventies inzet, deze beschrijft in handelingsplannen en in het Dyslexiedossier plaatst in Parnassys (ons digitaal leerlingvolgsysteem).
- de ouders op de hoogte brengt van het vermoeden van dyslexie en de ingezette interventies.

Interventieperiode 1: periode oktober tot februari

Voor kinderen die op de toets een D of E score behalen (IV of V) wordt een handelingsplan opgesteld in Parnassys. Er wordt duidelijk omschreven **wat** er **wanneer** en voor **hoe lang** extra en/of anders wordt gedaan naast de basisinstructie (aanpak 1). Elke interventieperiode beslaat 12 effectieve weken van intensieve hulp aan één of meerdere kinderen tegelijk (groepje van 3 á 4). In Parnassys wordt in het handelingsplan steeds na 12 weken aangegeven of en hoe de aanpak is gelukt (evaluatie). Ouders worden op de hoogte gebracht van het handelingsplan. Deze instructie wordt door de leerkracht en/of indien aanwezig door een boventallige leerkracht gegeven.

Kenmerken van effectieve interventies aan risicolezers

- 3x 20 minuten of 5 x 15 minuten extra instructie per week.
- Kleine groepjes van 3 á 4 kinderen
- Dagelijks extra tijd besteden aan letterkennis, herhalen van reeds aangeboden letters; frequentie is belangrijker dan duur.

- Auditieve en visuele analyse en synthese-oefeningen.
- Oefenen op letter-, woord-, zins-, en tekstniveau.
- Oefenen van wisselrijtjes of Connect-rijtjes (*Connect klanken en Letters en Connect woordherkenning*)
- Flitsoefeningen
- Samen lezen (voor- koor-door)
- Spelling: www.wrts.nl en www.bloon-methode.nl

Toets moment 2: januari = Hoofdmeting 2

Rond januari zijn alle letter- klankkoppelingen behandeld en beheersen kinderen meestal de basisleesvaardigheid. De leerkracht toetst:

- CITO M3: DMT kaart 1
- AVI

De elementaire leesvaardigheid:

- de letterkennis
- de snelheid waarmee een woord wordt gelezen

Interventieperiode 2: periode januari tot april

Voor kinderen die op de toets van januari een D of E score behalen (IV of V) wordt een handelingsplan opgesteld in Parnassys. Er wordt duidelijk omschreven **wat** er **wanneer** en voor **hoe lang** extra en/of anders wordt gedaan naast de basisinstructie. In Parnassys wordt in het handelingsplan steeds aangegeven of en hoe de aanpak is gelukt. Elke interventieperiode beslaat 12 effectieve weken van intensieve hulp aan een of meerdere kinderen tegelijk (groepje van 3 of 4). Ouders worden op de hoogte gebracht van het handelingsplan. Deze instructie wordt door de leerkracht en/of indien aanwezig door een boventallige leerkracht gegeven.

Bij uitzondering voor zwakke lezers/spellers: Toets moment 3: april

In april vindt er een tussenmeting plaats bij zwakke lezers/spellers. Dat wil zeggen die kinderen die op de CITO toets van januari een E of een D score (IV of V score) hebben behaald. De resultaten van deze leerlingen dienen individueel ingevoerd te worden in het leerlingvolgsysteem Parnassys.

Rond januari/februari zijn alle letter- klankkoppelingen behandeld en beheersen kinderen meestal de basisleesvaardigheid. Bij kinderen die in maart/april extra getoetst worden, is deze nog onvoldoende beheerst. Dit extra meetmoment is toegevoegd om interventieperiode 2 te evalueren en bij te stellen voor interventieperiode 3. De leerkracht toetst opnieuw:

- CITO M: kaart 1+2
- AVI

De elementaire leesvaardigheid:

- de letterkennis
- de snelheid waarmee een woord wordt gelezen.

Interventieperiode 3: april tot juni

Voor kinderen die op de toets een D of E score behalen (IV of V) wordt een handelingsplan opgesteld in Parnassys (ons digitaal leerlingvolgsysteem). Er wordt

duidelijk omschreven **wat** er **wanneer** en voor **hoe lang** extra en/of anders wordt gedaan naast de basisinstructie (aanpak 1). Elke interventieperiode beslaat 12 effectieve weken van intensieve hulp aan één of meerdere kinderen tegelijk (groepje van 3 á 4). In Parnassys wordt in het handelingsplan steeds na 12 weken aangegeven of en hoe de aanpak is gelukt (evaluatie). Ouders worden op de hoogte gebracht van het handelingsplan. Deze instructie wordt door de leerkracht en/of indien aanwezig door een boventallige leerkracht gegeven.

Toets moment 4: mei/ juni

De eindmeting (CITO E3) is het eerste moment dat dyslexie *mogelijk* kan worden vastgesteld. Zie kopje 'Wanneer komt een leerling in aanmerking voor een dyslexie onderzoek.' De leerkracht toetst opnieuw:

- CITO E: kaart 1+2+3
- AVI

De elementaire leesvaardigheid:

- de letterkennis
- de snelheid waarmee een woord wordt gelezen.

Interventieperiode 4: mei tot juli

Voor kinderen die op de toets een D of E score behalen (IV of V) wordt een handelingsplan opgesteld in Parnassys (ons digitaal leerlingvolgsysteem). Er wordt duidelijk omschreven **wat** er **wanneer** en voor **hoe lang** extra en/of anders wordt gedaan naast de basisinstructie (aanpak 1). Elke interventieperiode beslaat 12 effectieve weken van intensieve hulp aan één of meerdere kinderen tegelijk (groepje van 3 á 4). In Parnassys wordt in het handelingsplan steeds na 12 weken aangegeven of en hoe de aanpak is gelukt (evaluatie). Ouders worden op de hoogte gebracht van het handelingsplan. Deze instructie wordt door de leerkracht en/of indien aanwezig door een boventallige leerkracht gegeven.

Streefdoelen eind groep 3:

Teksten lezen: Tenminste 85% van de leerlingen beheerst AVI –E3

Woorden lezen: Tenminste 85% van de leerlingen scoort A t/m C III op de DMT

Groep 4

Op Jenaplanschool Wittevrouwen gebruiken wij vanaf groep 4 de leesmethode Estafette.

Het leesonderwijs in groep 4 t/m 8 is gericht op een goede leesvaardigheid van minimaal AVI E-7 aan het einde van de basisschool. Goede leesvaardigheid is de vaardigheid om een tekst nauwkeurig, automatisch, gemakkelijk en snel, zonder woordherkenningsproblemen te lezen.

Vanaf groep 4 wordt het leesproces ingewikkelder. De technische leesvaardigheid wordt verder geautomatiseerd. Dit betekent dat kinderen zonder al teveel moeite woorden en zinnen in klanken kunnen omzetten. De aandacht gaat steeds meer naar het leren begrijpen van de betekenis en inhoud van teksten (begrijpend lezen). De leesbegeleiding is met name gericht op het voortgezet technisch lezen, begrijpend lezen en de leesmotivatie. Vloeiend en vlot lezen van woorden heeft te maken met

de woordfrequentie (de mate waarin een woord steeds terugkeert in de tekst), de woordlengte en de woordkennis (een kind met een grote woordenschat herkent woorden sneller). In groep 4 worden teksten qua structuur en zinnen langer en ingewikkelder en wordt schrijven, onder andere als ondersteunende vaardigheid aan lezen en spellen, steeds belangrijker. Daarom krijgen zowel zwakke lezers als zwakke spellers het in groep 4 moeilijker. De kinderen die begeleiding hebben gehad in groep 3 zijn aan het begin van het schooljaar bekend bij de leerkracht. De leerkracht speelt hierop in door direct, na een periode van 4 weken, een begeleidingsplan te hebben voor deze kinderen.

Tijd voor lezen per week:

- 150-180 minuten voortgezet technisch lezen.
- 45-60 minuten voorlezen, leesvormen en gevarieerde activiteiten rond boeken in samenhang met woordenschatontwikkeling.
- 240-300 minuten taal.
- 60 minuten extra tijd voor risicolezers/spellers.

Waar letten de leerkrachten van groep 4 op?

In groep 4 zijn twee officiële toetsmomenten voor lezen en spelling: in januari en juni. Kinderen die op de vorige toets een D IV / V of E V score hebben behaald, worden in november en april extra getoetst. Deze scores worden individueel ingevoerd in Parnassys.

Om een goed inzicht te krijgen wordt dan het lezen gemeten op woord- en tekstniveau door de Drie Minuten Toets (DMT) en de AVI-kaarten. Daarnaast wordt in deze periode ook de CITO Spelling en Woordenschat getoetst.

De leesinterventies zijn in groep 4 niet meer zo duidelijk in stappen in te delen zoals in groep 3. In feite zijn de interventies in groep 4 een verdieping en verbreding van de interventie in groep 3. Leesmotivatie is een belangrijk doel in groep 4. Dit is namelijk het moment waarop kinderen met hardnekkige leesproblemen het beginnen op te geven en dan steeds verder achter dreigen te raken

Aandachtspunten bij begeleiding zijn:

- Directe instructie op het gebied van woordenschatuitbreiding.
- Expliciete instructie in grammatica.
- Leesmateriaal zoveel mogelijk laten aansluiten bij het niveau en de belevingswereld van het kind.
- Onderscheid maken tussen leesfouten en uitspraakfouten.
- Zorgen dat het kind regelmatig samen leest met een goede lezer, zodat hij/zij goede voorbeelden hoort (modelling).

Indien de leerkracht bij een kind vermoedens heeft van dyslexie wordt na overleg met de intern begeleider een **Dyslexiedossier** aangelegd.

Dit houdt in dat de leerkracht:

- de afgesproken (preventieve) interventies inzet, deze beschrijft in handelingsplannen en in het Dyslexiedossier plaatst in Parnassys;
- de ouders op de hoogte brengt van het vermoeden van dyslexie en de ingezette interventies.

Interventies in groep 4

De leerkracht van groep 4 start met het vaststellen van de beginsituatie van de leerlingen. en maakt een plan van aanpak zodat zij/hij de risicolezers vanaf de start extra instructie en begeleidende in-oefening kan geven.

Voor kinderen die eind groep 3 op de toets een D of E score behalen (IV of V) of in groep 4 op de CITO toetsen een D of E score behalen wordt een handelingsplan opgesteld in Parnassys. Er wordt duidelijk omschreven **wat** er **wanneer** en voor **hoe lang** extra en/of anders wordt gedaan naast de basisinstructie (aanpak 1.) Elke interventieperiode bestaat uit 12 effectieve weken van intensieve hulp aan een of meerdere kinderen tegelijk (groepje van 3 á 4). In Parnassys wordt in het handelingsplan steeds aangegeven of en hoe de aanpak is gelukt.

Ouders worden op de hoogte gebracht van het handelingsplan. Deze instructie wordt door de leerkracht en/ of indien aanwezig door een boventallige leerkracht gegeven.

Kenmerken van effectieve interventies aan risicolezers

- 3x 20 minuten of 5 x 15 minuten extra instructie per week.
- Kleine groepjes van 3 á 4 kinderen
- Dagelijks extra tijd besteden aan letterclusters, herhalen van reeds aangeboden letters; frequentie is belangrijker dan duur.
- Veilig en Vlot
- Oefen op letter-, woord-, zins-, en tekstniveau
- Oefenen van wisselrijtjes of Connect-rijtjes (*Connect klanken en Letters en Connect woordherkenning*)
- Flitsoefeningen
- Samen lezen (voor- koor-door)
- Spelling: www.wrts.nl en www.bloon-methode.nl

Groep 5 t/m 8

Op Jenaplanschool Wittevrouwen werken wij met de Taal- en leesmethoden: Estafette, Alles in Eén en Alles Apart. In de midden- en bovenbouw is het leesonderwijs erop gericht de kinderen steeds meer woorden te laten lezen en steeds zelfstandiger te maken, om door middel van lezen informatie op te doen en hun kennis uit te breiden. Aan het einde van groep 7 lezen de meeste kinderen op E7-niveau. Zij kunnen dan wat betreft de technische kant van het lezen vrijwel alle teksten aan. Hierdoor kan de aandacht zich meer gaan richten op de inhoud van de tekst.

Het streven is om alle kinderen aan het einde van groep 8 AVI plus-niveau te laten halen. De kinderen bij wie dat niet lukt, zullen in het vervolgonderwijs extra hulp nodig hebben om teksten te leren begrijpen.

Tijd voor voortgezet lezen

Het taal en leesonderwijs heeft een centrale plaats in het onderwijs. Dit betekent dat er voldoende tijd aan lezen/ taal besteed moet worden. Het is belangrijk om

dagelijks, ook in de hogere groepen, tijd aan lezen te besteden. Per week betekent dat voor:

<i>Tijd voor lezen per week:</i>	
<i>Groep 5</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • 135-150 minuten voortgezet lezen. • 45-60 minuten voorlezen, leesvormen en gevarieerde activiteiten rond boeken in samenhang met woordenschatontwikkeling. 	
<i>Groep 6</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • 90 minuten voortgezet lezen • 60 minuten stillezen van verschillende typen teksten, zoals informatieve en verhalende teksten, en gevarieerde activiteiten rond boeken. 	
<i>Groep 7 en 8</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • 60 minuten technische leesvaardigheid; onderhouden, tempo verhogen, vloeiend lezen • 45-60 minuten stillezen van verschillende typen teksten: bijvoorbeeld informatieve en verhalende teksten en gevarieerde activiteiten rond boeken. 	

Waar letten de leerkrachten van groep 5 t/m 8 op.

<i>Signaleren risicoleerlingen:</i>	
<ul style="list-style-type: none"> • Leerlingen die in het voorgaande leerjaar extra instructie en begeleiding nodig hadden. • Leerlingen die op de CITO toetsen een D IV/V of een E V score en een onvoldoende AVI niveau hebben. • Leerlingen die in het voorgaande jaar hebben gedoubleerd. • Leerlingen met een geringe woordenschat. • Leerlingen met specifieke kenmerken (ADHD, vormen van autisme, spraaktaalontwikkeling) in combinatie met leesproblemen. 	

Kenmerken van effectieve interventies aan risicolezers

- 3x 20 minuten of 5 x 15 minuten extra instructie per week.
- Kleine groepjes van 3 á 4 kinderen
- Oefenen op woord -, zins-, en tekstniveau
- Oefenen van wisselrijtjes of Connect-rijtjes (*Connect vloeiend lezen en Connect woordherkenning*)
- Flitsoefeningen (op de computer bijvoorbeeld met het programma Flits)
- Samen lezen (voor- koor-door, bijvoorbeeld RALFI, denk aan duo-lezen en theaterlezen)
- Spelling: www.wrts.nl en www.bloon-methode.nl

85% van de ll. beheerst	Groep 4	Groep 5	Groep 6	Groep 7	Groep 8
medio	AVI-M4	AVI-M5	AVI-M6	AVI-M7	AVI-plus
eind	AVI-E4	AVI-E5	AVI-E6	AVI-E7	

De overstap naar het vervolgonderwijs

- Bij het invullen van de overstap van de onderwijskundige rapporten vermelden we dat de leerling dyslexie heeft.
- We dragen het dyslexiedossier, met de verklaring en de beschrijving van de begeleiding aan de leerling over aan de vervolgschool.
- We wisselen gegevens en ervaringen uit met de brugklascoördinator over de specifieke zorg.

Nuttige websites:

Algemeen

www.expertisecentrumnederlands.nl

www.masterplandyslexie.nl

www.makkelijklezenplein.nl

www.dyslexie-vraagbaak.nl

www.steunpuntdyslexie.nl

www.stichtingdyslexienederland.nl

Belangenbehartigers

www.balansdigitaal.nl

www.ikhebdyslexie.nl

www.dyslexie-ict.nl

Leveranciers van software/hardware

www.lexima.nl

www.sprintforum.nl

www.kurzweilforum.nl

www.owg.nl

Gratis software

www.woordkasteel.com

www.readplease.com

